

Yasin YAVUZ

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Doktora Öğrencisi
Ankara/TÜRKİYE
ysnyavuz@gmail.com

ORCID

**ÖTEKİ ÜZERİNDEN KİMLİĞİN
İNŞASI: YENİ LİSAN HAREKETİNDE
İMAJ, ÖTEKİ VE KİMLİK
KAVRAMLARI**

BUILDING IDENTITY OVER THE OTHER:
IMAGE, OTHER AND IDENTITY
CONCEPTS IN NEW LANGUAGE
MOVEMENT

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Yükleme Tarihi: 21.12.2019
Kabul Tarihi: 07.02.2020
Yayımlanma Tarihi: 01.04.2020

Article Information: Research Article
Received Date: 21.12.2019
Accepted Date: 07.02.2020
Date Published: 01.04.2020

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.

Atıf/Citation

Yavuz, Yasin. "Öteki Üzerinden Kimliğin İnşası: Yeni Lisan Hareketinde İmaj, Öteki ve Kimlik Kavramları", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal Of Academic Literature]*, Yıl 6, Sayı 12, Bahar 2020, s. 187-199.

Yavuz, Yasin. "Building Identity Over The Other: Image, Other and Identity Concepts in New Language Movement", *Hikmet-Journal Of Academic Literature*, Year 6, Volume 12, Spring 2020, p. 187-199.

hikmet.662809

Yasin YAVUZ

ÖTEKİ ÜZERİNDEN KİMLİĞİN İNŞASI: YENİ LİSAN HAREKETİNDE İMAJ, ÖTEKİ
VE KİMLİK KAVRAMLARI

BUILDING IDENTITY OVER THE OTHER: IMAGE, OTHER AND IDENTITY
CONCEPTS IN NEW LANGUAGE MOVEMENT

ÖZ

Osmanlı'nın en kısa periyodu olan XX. yüzyıl başlarında II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesinin ardından Türk kültür ve düşünce hayatında müthiş hızda bir değişim olmuştur. 1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte oluşan hürriyet atmosferi, istibdat dönemindeki aydınlar ve yayın organları üzerindeki baskıyı azaltmıştır. Böylece yeni ve farklı düşünce tarzlarının oluşmasına da olanak sağlanmıştır. Bunlardan birisi, hatta en önemlisi de Genç Kalemler dergisi etrafında oluşan Yeni Lisan hareketidir.

1911 yılında konuşma dili ile yazı dili arasındaki ikiliği kaldırmayı ve dilde sadeleşmeyi amaçlayan Yeni Lisan hareketi, birçok tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Yeni Lisan hareketinin fitilini ateşleyen isim Ömer Seyfettin'dir. Onun, arkadaşı Ali Canip'e yazdığı bir mektup ile Yeni Lisan'ın ilk tohumları atılmıştır. Ancak kadro, Ziya Gökalp'ın onlara katılmasıyla tamamlanır.

Yeni Lisan taraftarları dilin Arapça ve Farsça gibi yabancı etkenlerden kurtarılıp sadeleşmesini bir kimlik meselesi olarak görmüşlerdir. Bu mevzu sebebiyle pek çok kalem kavgasına giren Yeni Lisan taraftarları, kimliklerini oluştururken gruplaşmaya gitmiş ve "öteki" üzerinden kendi kimliklerini belirginleştirmişlerdir. Özellikle de Servet-i Fünun taraftarları ile aralarında geçen tartışma ve Fecr-i Âti taraftarlarına karşı tutumları, onların nasıl bir kimlik ile millî bir dil ve şuuru oluşturmayı arzuladıklarını net bir biçimde ortaya koymaktadır. Bu çalışmada, Yeni Lisan taraftarlarının girdikleri sert tartışmalar ile birlikte çizdikleri kimliği ifade etmenin yanı sıra, gruplaşma ve önyargı gibi sosyolojik meseleleri de bu hareket üzerinden açıklayarak dönemin fikir havasını somutlaştırmak amaçlanmıştır.

Anahar Kelimeler: Genç Kalemler, Yeni Lisan, Kimlik, İmaj, Ötekileştirme.

ABSTRACT

After the decrowning of Abdulhamid II. in the beginning of XX century which was the shortest period in the Ottoman history, there have been immense changes in Turkish culture and thought life. The liberty atmosphere emerged with the declaration of II. Constitutional Monarch in 1908 decreased the pressure on the intellectuals and media organs during a period of autocracy. Thus, there was an environment for the emergence of new and different ways of thinking. One of these and the most important one is the New Language movement created around Genç Kalemler (Young Writers) Magazine.

New Language movements that aim to eliminate the dichotomy between written and spoken language in 1911 also brought various debates. New Language movement was triggered by Ömer Seyfettin. His letter to his friend Ali Canip spread the first seeds of the New Language. However, the frame was completed when Ziya Gökalp joined them.

New Language supporters regarded simplification of the language by eliminating the foreign elements such as Arabic and Persian as a matter of identity. Due to this reason, New Language supporters who experienced various writing battles chased grouping when they formed their identities and emphasised their own identities over the "other". Especially arguments with Servet-i Fünun (Wealth of Science) and their attitudes towards Fecr-i Âti clearly reflect their desired identity, national language and national consciousness. In this study, in addition to reflecting their identity with strong arguments of New Language supporters, the purpose is to explain sociologic issues such as grouping and prejudice based on this movement and to concretise though the environment of that period.

Keywords: Genç Kalemler, New Language, Identity, Image, Othering

Giriş

Edebiyat tarihi, toplum hayatının hemen her noktasında tezahür eden etki ve değişimleri belleğinde saklayan bir yapıya sahiptir. 3 Kasım 1839 tarihinde Osmanlı toplumu Tanzimat'ın ilanı ile birlikte büyük ve yıkıcı bir değişime girmiştir. Bütün büyük değişimler yıkıcıdır ve Tanzimat süreci de böyle bir etkiyi beraberinde getirmiştir. Osmanlı, Batılılaşmaya yönelik meşru bir adım atmış ve Tanpınar'ın deyimiyle açıkça mücadele halinde olduğu bir kültür dairesinin etkisi altına girmiştir (Tanpınar, 2012: 137). Aslında bu etkileşimin ilk izlerini Lale Devri (1718-1730) olarak adlandırılan dönemde Fransa'ya gönderilen Yirmi Sekiz Mehmet Çelebi'nin yaptığı ziyaret sonrası hazırladığı raporda aramak mümkündür. Mehmet Çelebi, siyasetten tamamen bağımsız olan *Sefaretname* adlı raporunda Batının hangi yönlerden ve hangi sebeplerden üstün geldiğini anlamaya çalışmış ve Batı ile Osmanlı arasındaki farklara odaklanmıştır. Bu da bize Osmanlı'nın artık Batı ile arasındaki farkları gördüğünü ve bir şekilde bunu anlama yollarını aradığını göstermektedir. Ancak Osmanlı İmparatorluğu, Batı'yı daha yakından tanıyıp anlamaya çalıştığı zamanlarda dünyaya bir milliyetçilik dalgası yayılır. Çokuluslu bir yapıya sahip olan Osmanlı'yı derinden etkileyen bu konu ile birlikte millî bir kültür yaratma düşüncesi de aydınların zihinlerini meşgul etmeye başlamıştır.

Bir yandan Batı'yı bir yandan da kendi öz kültürünü tanıma gayretine giren Osmanlı aydınlarının genel olarak sanatta ve özel olarak edebiyatta bu konudaki ilk tepkisi elbette dil üzerinden olmuştur. Tarihin birçok noktasında olduğu gibi millî uyanış ile birlikte Tanzimat aydınları dilde sadeleşme düşüncesine geçmiş ve dili daha anlaşılır kılmak istemişlerdir. Bu düşünce istibdat döneminin de etkisi ile kesintiye uğrasa da *Genç Kalemler*'de yayımlanan *Yeni Lisan* adlı makale ile birlikte tekrar gündeme gelmiş ve asil başarısına ulaşmıştır.

Yeni Lisan taraftarları, özellikle de Servet-i Fünun üyelerine karşı kışkırtıcı ve sert tavır sergilemişlerdir. Hakan Sazyek, bu tahrikçi ve sert tavır hareketin avangart doğasının ürünü olarak yorumlar (Sazyek, 2012: 126). Bu avangart tutum, Yeni Lisan taraftarlarının kimliğinin bir parçasıdır. Kimlik ise, en genel tanımıyla, bir kişi ya da grubun kendini diğer kişi ya da gruplardan ayıracak özellikleri belirlemesi, kısacası, kim olduğunun altını çizmesidir. Bu tanım, aynı zamanda, ister istemez bir "öteki"yi de oluşturur. "İster birey ister grup olsun 'öteki'nden 'farklılık' ve 'benzemezlik' üzerinden kendini algılar, tanımlar" (Kınacı, 2016: 12). Öteki ise, birey veya topluluğun kendi dışındakileri ifade ederken kullandığı, bir bakıma kendinden farklı olan için önerdiği bir kavramdır.

Bu bağlamda bu çalışmada Yeni Lisan taraftarlarının Servet-i Fünun üyeleri ile arasında meydana gelen kalem kavgaları üzerinden nasıl bir kimlik oluşturduğunu ve bu kimlik üzerinden oluşan imajla birlikte yaşanan gruplaşmaları ve ötekileri çizmeyi amaçlamaktadır. Esasında çalışmada yer alan imaj, kimlik, ötekileşme ve gruplaşma gibi sosyolojik temelleri dayanakları olan başlıklarda bir kimlik saptamasından çok daha fazlası amaçlanmaktadır.

Çalışma şu sorulara yanıt bulursa ancak istediği sonucu elde etmiş olacaktır: Dönemin hâkim anlayışı doğrultusunda nasıl bir kimlik oluşur? Şartlar neyi arzu eder ve “öteki” bu şartları niçin karşılamaz? Farklılıklar nelerdir?

1. İmaj Kavramı Çerçevesinde Yeni Lisan

Cemile Kınacı, *Kazak Edebiyatında İmaj ve Kimlik* adlı çalışmasında imaj kavramının Latince, İngilizce ve Fransızca anlamlarına değinirken sözcüğün Latince “imago” kelimesinden geldiğini ifade eder ve taklit, kopya, biçim ve görünüş gibi anlamları karşıladığını söyler. Sözcük, İngilizcede sembolize etmek, tipikleştirmek anlamlarında kullanılırken Fransızcada, özetle, soyut bir fikrin nesneleştirilmesi olarak geçmektedir (Kınacı, 2016: 5). Bu tanımlar imajın bir fikri, nesnenin ya da durumun farklı ve öznel bir biçimde tipikleşmesini imler.

Nietzsche, sanatçının hakikate dayanamayacağını belirterek hakikatin estetize edilmesini vurgular. Dolayısıyla estetize edilen hakikat de imaj biçiminde sanat eserine girer. Yani imaj denilen kavram da öznel olarak hakikati belli ölçüde taşıyan bir sanat biçimidir. “İmaj çalışmalarında yazarın okuyucuya aktardığı ‘gerçek’, yazarın görmek istediği gerçektir. Bir imaj çalışmasında bilinmelidir ki yazar kendi önyargıları, stereotipleri ve değerleri ile subjektif bir bakışla neyi, nasıl görmek istiyorsa o şekilde eserine yansıtır” (Kınacı, 2016: 7).

Bir imaj çalışması tarih, edebiyat/kültür, siyaset ve felsefe gibi farklı disiplinleri bir noktada topladığı için disiplinlerarası bir çalışmadır. Ancak bu disiplinler arasında görüngünün geçirdiği süreci görmek ve onu şu an içinde daha iyi konumlandırmak için tarih ayrıcalıklı bir konumadır. “Yazılı edebî bir metni imaj bilim açısından incelerken ilk olarak o metnin ortaya çıktığı tarihsel şartları ve o dönemin sosyokültürel yapısını dikkate almak gereklidir” (Fazlıoğlu, 2006: 2). Yeni Lisan hareketine de bu açıdan bakmak ve onu oluşturan tarihsel süreci tanımlamak imajın yapısal çözümlemesi için gereklidir.

Yeni Lisan hareketine değinmeden evvel *Genç Kalemler’e* bakmakta fayda var. “Genç Kalemler, İkinci Meşrutiyet’in ilan edildiği, basından sansürün kaldırıldığı serbestlik ve canlılık ortamında Selanik’te çıkmaya başlamış bir dil, edebiyat, sanat ve düşünce dergisidir. Dergi, 5 Nisan 1327/18 Nisan 1911 -2 Teşrinievvel 1330/15 Ekim 1912 tarihleri arasında 6+27 olmak üzere toplam 33 sayı çıkmıştır” (Duymaz, 2008: 176). Genç Kalemler’in çıkartan isimler, kendi çağında dil ve edebiyat manasında gereklilikleri görmüş ve buna kendilerince uygun çözümler getirmiş isimlerdir. Bu çözümlerin başını ise Yeni Lisan çeker.

Yeni Lisan, her şeyden önce, dilde sadeleşme fikrini önceleyen bir millileşme hareketidir. “Türk dili yüzlerce yıllık süreçte Arapça, Farsça ve Fransızcanın etkisinde kalarak doğallığını kaybetmiştir. Ömer Seyfettin, Türk diline yabancı

dil kurallarından kurtulması ve konuşma diliyle yazı dilinin birleşmesi gerektiğini savunur” (Karabulut, 2012: 317). Edebiyat tarihimizde önemli bir merhale olan Yeni Lisan hareketinin oluşmasında elbette II. Meşrutiyet sonrası oluşan serbestlik dahilinde kümelenen fikir hareketlerinden Türkçülüğün büyük bir payı vardır. “1908’de II. Abdülhamid idaresinin ortadan kaldırılmasından sonra Türk aydınlarını düşündüren en mühim mesele, şüphesiz, artık düşünce ve hareket serbestliğine kavuşmuş ve çeşitli etnik unsurlardan kurulu geniş bir topluluğun yaşayışına yeniden yön verebilecek siyasî ideolojinin ne olabileceği meselesi idi” (Akyüz, 2012: 164). II. Meşrutiyet sonrasında bu konuda pek çok tartışma olsa da ağırlık Türkçülüğün yanındaydı. Zira Türkçülük, tarihsel gelişmeler göz önüne alındığında kabul edilebilirliği çok daha yüksek, planlı ve sistemli bir fikir hareketiydi. “Plan ve sistem derken kastedilen; bir düşünce hareketinin önce belli bir ihtiyaç sonucunda ortaya çıkması; ortaya çıktıktan sonra toplumun her kesimine rahatlıkla ulaşabilmesi için aracı faktör olarak düşünilecek dernek, dergi ve öncü/kurucu şahsiyet gibi taşıyıcı ve aydınlatıcı unsurları bünyesinde barındırmasıdır” (Dayanç, 2012: 97). Türkçülük pek çok yayın organı ve Türk Ocağı¹ gibi dernekler ile bu gerekliliğe karşılık verebiliyordu. Bu noktada Yeni Lisan hareketinde Türkçülük ideolojisine bağlı olarak milliliğin ön plana çıktığı ve o güne değin daha çok Fransız edebiyatına olan yönelişin kırılması ile millî romantik duyuş tarzının edebiyat anlayışını yavaş yavaş değiştirdiği görülmektedir. Yeni Lisan hareketi, “mensuplarının yazılarıyla ve görüşleriyle genişleyerek hayatın her tarafını kaplayan ve teklifleri olan geniş bir anlayış haline gelir. Bu anlayışı bu kadar güçlü kılan Türk milliyetçiliği fikriyle birleşmesi ve bugünden bakıldığında millî devlete geçiş sürecini üstlenmesidir” (Argunşah, 2007: 199).

Yeni Lisan hareketinin en ateşli savunucularından ve hareketin önerdiği kuralların ilk uygulayıcılarından olan Ömer Seyfettin, o zamana kadarki Osmanlı-Türk edebiyatının gelişimini “*şarka doğru*” ve “*garba doğru*” olarak iki döneme ayırır. Her iki dönemin de detaylı analizini yapan Seyfettin, “garba doğru” başlıklı bölümde edebiyat anlamında yaşanan tüm olumsuzlukları II. Abdülhamid’e yükler. Ona göre, Servet-i Fünun edebiyatını yaratan nedenler arasında en güçlüsü istibdattır. Oysa Ömer Seyfettin’e göre Tevfik Fikret ve

¹ Türk Ocakları, II. Meşrutiyet döneminde ortaya çıkan pek çok fikir hareketi karşısında oluşan kimlik karmaşasına bilinçli bir müdahale olarak diğer tüm fikirlerin karşısına Türkçülük fikrinin konulması amacıyla, İttihat ve Terakki’nin merkezinde kurulan cemiyettir. Bu cemiyetin kurulması hususunda ilk hareket Askerî Tıbbiye Mektebi öğrencilerinden gelmiştir. Bu öğrencilere Mehmed Emin (Yurdakul), Yusuf Akçura, Rıza Tevfik ve Hüseyin Cahit (Yalçın) gibi Türkçü aydın ve gazetecilerin katılmasıyla 20 Haziran 1911’de yapılan toplantıda temelinde “milliyet fikri” olan ve yalnızca “Türklerin fâidesine” çalışan bir cemiyetin kurulması kararlaştırılmıştır. Bu toplantı ile birlikte fiilen kurulan ve çalışmaya başlayan Türk Ocağı’nın idare heyetinin ilk başkanı Hamdullah Suphi (Tanrıöver) olmuştur. Cemiyetin amacı 1912 tarihli nizamnâmesinde “Türklerin ilmi, içtimâî, iktisadî seviyelerini yükseltmek, Türk dilini geliştirmek ve Türklerin harsî (kültürel) birliğine ve medeni kemaline çalışmak” olarak açıklanıyor, apolitik bir çizgi çiziliyordu.

Cenap Şahabettin gibi Servet-i Fünun şairleri güzel ancak millî duyuş tarzından oldukça uzak şiirler yazmışlardır: “*Abdülhamid’in sayesinde siyaset ve ciddiyetle iştiğal külliye lağv olunduğundan bugün kendilerine ‘dünküler’ denilen eski edebi ‘Servet-i Fünun’ heyeti ortaya çıkmıştır. Fikret’le Cenap cidden güzel fakat son derece milliyetimize, hissimize, zevkimize muhalif Fransızca şiirler vücuda getirmişler*” (GKD, 2014: 76).²

Bu yazılarla birlikte oluşmaya başlayan “milliyetçi edebiyat” veya “millî romantizm” gibi kimliklerinin inşasında Türk toplumunda o güne kadar oluşan garp yahut şark imajının yarattığı önyargılar ve stereotiplerden yoğun biçimde yararlanılmıştır. Bu yargıları besleyen kaynaklar ise hiç şüphesiz Osmanlı’nın o günkü vaziyetidir. İslahat devri Osmanlı’yı fazlısıyla yıpratıp derinden etkiledi. “Kurumlarda değişmeler, toplumun dokusunu etkiledi. Bu bilinçli ve tümel değişiklik dönemi, birçok aydın ve düşünürün kafasında farklı değerlendirilmelere konu oldu; sömürgeleşme, kültürel yozlaşma, kötü batılılaşma gibi deyimlerle açıklanan protestolar” (Ortaylı, 2018: 19) XX. yüzyıl insanına kadar dokunmuştur. Ayrıca bu yüzyılda Balkan Savaşları ile birlikte Osmanlı’da dağılmanın bilincine erişmeyen kişi pek kalmamıştır. Bu nedenle geçmişe ve onu besleyen muhtelif kaynaklara olan önyargının kaynağı oldukça açıktır. II. Meşrutiyet sonrası Osmanlı aydınları, çareyi millileşmede bulmuş, milliyetçiliği bir yazınsal imaj olarak eserleriyle görünür kılmaya çalışmışlardır.

“Osmanlı’nın son dönemi ve Cumhuriyet’in ilk yıllarında gerek yazı gerekse konuşma dili düzeyinde Türkçeye bir neşter vurulması gerektiği kaçınılmazdır. Ömer Seyfettin ve arkadaşlarının bu zorunluluğu fark etmiş ve bu yolda çaba göstermiş oldukları” (Demirel, 2018: 152) söylenebilir. Bu noktada, Yeni Lisan hareketinin, tarihsel kaynaklardan aldığı güç ve yalın, sade, terkipsiz, doğal bir dille “millî” bir imaj çizdiği rahatça görülebilmektedir. Yazdıkları saldırgan yazılarla kendi imajlarını oluşturan Yeni Lisan hareketin savunucuları, Servet-i Fünun sanatçılarını kullandıkları dil ve üslupları bakımından iki ayrı konu bakımından ötekileştirmiştir.

2. Yeni Lisan Hareketinde “Öteki” Olarak Servet-i Fünun Sanatçıları

İmaj çalışmalarında öne çıkan kavramlardan biri de ötekidir. Öteki kavramı, en temel ifadeyle, biz olan ile biz olmayanın net bir biçimde ifade edilmesidir. “Öteki kavramı ile ‘ötekileşme’ ve ‘ötekileştirme’ kavramları arasında derin niteliksel ayrımlar vardır. Birincide, farklı iki görüngünün bakış açısına göre birisi, hem ‘ben’ hem de ‘öteki’ konumlarını kendi içinde barındıran özdür. İkinci de ise, ‘ben’in kendi varlık alanını ihlal ve iğfal göndermeli bir yöntemle genişletme çabası sezilir” (Korkmaz, 2008: 17). Birbiriyle ilintili olan bu kavramlar bir çatışmayı, gelgitleri ve çekişmeleri doğurur. Bu da bir imaj

² Bu makalede Genç Kalemler dergisinden yapılan bütün alıntılar tarafımda italik olarak belirtilmiş ve şu çalışmadan alınmıştır: *Genç Kalemler Dergisi*, haz. İsmail Parlatur-Nurullah Çetin, TDK, Ankara 2014.

meselesi olur. “Herkül Millas da imaj araştırmalarının öncü isimleri arasında sayılan Daniel-Henri Pageu’ya göre, her imajın bir yerde bir ‘ben’ ya da ‘burası’ ile bir ‘öteki’ ya da ‘orası’ ilişkisinden doğduğunu aktarır. Bu şekilde toplumlar ya da insan grupları kendilerinin bağı oldukları kültürel, politik, ideolojik vb. çevreyi de belirlemektedirler. Tasarlanan çevre de büyük ölçüde ikilik sergiler, ‘biz’ ve ‘öteki’” (Millas’tan Aktaran Kınacı, 2016: 9). Abdullah Şengül de öteki kavramını insanın doğuştan getirdiği bir özellik olarak yorumlar ve başlangıçta kendini annesinin bir parçası gibi gören çocukta ötekileşmenin aynaya baktığı anda başladığını söyler (Şengül, 2007: 98). Edebiyat sosyolojisi açısından bakıldığında ise öteki kavramı, toplumsal dizgelerin şekillendirmesiyle oluşan bireyi ya bu dizgenin içine alır ya da öteki tabiri ile dışlar.

“Bir imaj çalışmasında imajı üretilen toplumdan çok, imajı üreten yazar ve yazarın içinden çıktığı toplum hakkında bilgi sahibi olunur. Üretilen imajlar, imajı üreten topluma göndermelerde bulunur” (Kınacı, 2016: 10). Seval Şahin ise kimlik oluşumunda öteki, diğer bir deyişle ben ve benim gibi olmayanları oluşturan “öteki” kavramının, özellikle ulusal kimliğin yaratılmasında etkili bir yol izlediğini söyler (Şahin, 2011: 154).

Yukarıdaki kısa değinmelerden de anlaşılacağı gibi öteki kavramı kimlik oluşumunda ya da oluşan kimliğin toplumsal dizge içinde yer edinmesinde önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ötekileşme üzerinden yaratılan kimlikleri edebiyat metinleri üzerinden takip etmek mümkündür. Çünkü edebiyat metinleri, hakikate olan mesafesi ne denli fazla olursa olsun, toplumsal dizgenin en önemli unsuru olan birey aracılığıyla topluma hâkim olan felsefeyi, tercihleri, önyargıları, kalıpyargıları ve gruplaşma gibi birçok unsuru içinde barındırır. Yeni Lisan hareketi de kuramsal yazılardan oluşan bir metinler dizgesi içinde yazarlarının dünya görüşü aracılığıyla ötekileşen isimler üzerinden kendi imajlarını, kimliklerini çizmektedirler.

Yeni Lisan hareketinde, sözü edilen bu kavramlar, özellikle Servet-i Fünun sanatçıları üzerinden izlenmeye müsaittir. Genç Kalemler dergisinde yayımlanan bildirge, on altı alt başlıktan oluşmaktadır. Bildirgenin “Eski Lisan” başlıklı giriş metninin ilk cümlesi “Nedir?” şeklinde bir sorudur. Ömer Seyfettin’in kaleme aldığı yazıda bu sorunun cevabı ise öteki kavramı için ideal bir örnektir: “*Asla konuşulmayan, Latince ve İbranice gibi yalnız kendisiyle meşgul olanların zevk ve idrakine taallük eden bir şey!..*” (GKD, 2014: 75). Ömer Seyfettin’in bu sözleri Osmanlı Türkçesinin durumunu özetlemekten ziyade onu öteki konumuna itmektedir. “Ömer Seyfettin edebiyatımızda ilk kez yeni bir kavrama da yer verir. Bu bağlamda Servet-i Fünuncular, kendi milletlerinden alabildiğine uzak düşen ‘tatsız’ ve eskilerden daha manasız, mesruk bir ‘salon edebiyatı’nın türemesine yol açmışlardır” (Sazyek, 2012: 123). Bu tanım, ötekileştirmenin isimlendirilmiş ve en belirgin hallerindedir. Hatta Ömer Seyfettin’e göre salon edebiyatı sanatçıları eski lisanı kullanmaktan çok daha ağır bir suç işlemişlerdir, kısaca, hırsızlık yapmışlardır. Özellikle Halid Ziya’nın eserlerini Fransız yazar René Maizeroy okuyarak oluşturduğunu, hatta sayfa sayfa taklit ettiğini söylemiştir. Bu konuyu da, “*hasılı hiçbirisi esaslı ve mühim bir*

teceddüt göstermemişler, yalnız çalmışlar, çalmışlar, çalmışlar,” (GKD, 2014: 76) cümlesiyle net bir biçimde ifade etmiştir. Bununla da yetinmeyen Ömer Seyfettin, sözlerine, “*eserlerinin isimlerini bile Fransızcadan aynen aşırımlardır*” (GKD, 2014: 76) cümlesiyle devam etmiştir. Burada bahsedilen eser isimleri konusu ise Stendhal’ın “Kırmızı ve Siyah” adlı romanı ile Halid Ziya’nın “Mai ve Siyah” adlı romanındaki benzerliktir.

Esasında bu sözler, Servet-i Fünuncuların taklit meselesi üzerinden aldıkları ilk eleştiri değildir. Daha önce Ahmet Mithat Efendi de *Sabah* gazetesinde yayımladığı “Dekadanlar”³ başlıklı yazısı ile başlattığı tartışmada da benzer bir suçlama yöneltmiştir. Ahmet Mithat Efendi bu yazısında, biraz alaycı bir şekilde, Servet-i Fünun sanatçılarını Fransa’da ortaya çıkan ve edebiyatta geriye dönüşü temsil eden dekadizm akımının taklitçisi olmakla suçlamıştır. Bu yazı yaklaşık dört yıl sürecek ciddi bir tartışmayı başlatmış ve dönemin edebiyat çevrelerini epeyce meşgul etmiştir. Aslında Ahmet Mithat ve taraftarlarının ifade etmek istedikleri şey -Yeni Lisan bildirgesinde belirtildiği gibi- Servet-i Fünun sanatçılarının yenileşme adına hiçbir şey yapmadıkları, aksine, Şinasi ve Namık Kemal gibi I. Kuşak Tanzimat sanatçılarının açtığı yolu Fransız edebiyatı ve sentaksını taklit ederek kapattıklarıdır. Yeni Lisan, bir anlamda, bu meselenin eleştirisini yapar ve söz konusu anlayışı yıkmayı ciddi olarak dile getirir.

Bu bağlamda, Yeni Lisan hareketinin kuramsal yönünü temsil eden Ali Canip Yöntem’in “Yeni Lisan” başlıklı yazısına Cenap Şahabettin’den şu alıntı ile başlaması niyetlerini oldukça ironik bir biçimde göstermektedir: “*Eski şeylerle ancak güzel bir harabe yapılır. Bâ-husûs edebiyatta eski bir şey yıkılmaksızın yeni bir şey yapılamaz*” (GKD, 2014: 105). Bu ne demek? Bu, açıkça Cenap ve arkadaşlarını eski bir dilin temsilcileri olarak görmek ve bu dilin yıkılarak “yeni lisanın” inşa edileceğini duyurmak demektir. Bu nedenle onları “dünküler” olarak nitelendirmiş ve genç ediplere de şu öğüdü vermiştir: “*Genç ediplerimizin en birinci emeli dünden ayrılmaktır; bir buçuk iki senedir yazdıkları eserlerde ondan, o maziden, o nihayet yalancı bir süs lisanı olan dünkülerin dilinden pek çok ayrılmadılar. Bu şüphesizdir şiir lisanımızı pek çok incelttiler*” (GKD, 2014: 105). Alıntılanan metinden de anlaşılacağı gibi Osmanlı Türkçesi için *yalancı bir süs lisanı* ifadesini kullanan Ali Canip, gençlerin yazılarında da sorun görmektedir. Bu sorunun da sırf dünkülerin lisanını terk edemediklerinden dolayı ileri geldiğini belirtmektedir. Bu nedenle de bu soruna sebep olan eski lisanın yıkılmasını önermektedir.

Öte yandan “bildirgenin ‘hastalıklar’, ‘tasfiye’ ve ‘nasıl’ başlıklı kısımları, yıkılması amaçlanan ‘eski’nin yerine getirilmesi planlanan ‘yeni’yi ikame etmenin yollarını içerir” (Sazyek, 2012: 123). “Hastalıklar” bölümünde o âna kadar milli bir edebiyat meydana getiremediğimizden bahsedilir. Başlığın yazarı Ömer Seyfettin’e göre eskiler İran’a teveccüh etmiş ve Servet-i Fünuncular da eskilerin lisanını kullanmıştır. Oysa bize millî bir lisan lazımdır.

³ nr. 2628, 10 Mart 1313/22 Mart 1897. (Konu hakkında detaylı bilgi için, bakınız: Fazıl Gökçek, *Bir Tartışmanın Hikâyesi: Dekadanlar*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2017.)

“Tasfiye” başlıklı bölümde ise aruzun kolayca terk edilmeyeceğini söylendikten sonra İstanbul Türkçesi esas alınarak konuşma lisanı ile yazı lisanının birleştirilmesi önerilir. “Nasıl” başlıklı bölümde ise “*pek kolay*” yanıtı verilir. Biraz fedakarlıkla Türkçe kaidelerle her türlü terkinin yapılabileceği söylenir. “Gaye” başlıklı bölümde ise açıkça “*Gayemiz millî bir lisan, milli bir edebiyat vücuda getirmek olacaktır,*” (GKD, 2014: 80) denmiştir.

Öteki imajının en belirgin olduğu bir başka durum da yine Genç Kalemler’de yer alan “Dün-Bugün” köşesidir. “Burada, sol sütundaki ‘dün’ başlığı altında Servet-i Fünun şairlerinden bir şiir ile onun sağındaki ‘bugün’ başlığı altında kendine ait bir şiire yer veren Ali Canip’in amacı, okuyucuya iki şiir anlayışı arasında bir mukayese imkânı vermek, dolayısıyla ‘eski’leri eleştirmek,” (Sazyek, 2012: 130) bir başka deyişle ötekileştirmektir. Bu noktada Sazyek, Ali Canip’in verdiği şiirlerin Fecr-i Âti dönemine ait olduğu için bir yenilik göstermesinin olanaksızlığına değinmiş ve bu köşenin Yeni Lisan ile birlikte asıl işlevine kavuşacağını belirtmiştir (Sazyek, 2012: 130).

Buraya dek ifade edilen farklılıklarla Yeni Lisan taraftarları Servet-i Fünun sanatçıları ötekileştirerek kendi kuracakları edebiyatın ana hatlarını oluşturmaktadırlar. Buna göre, Servet-i Fünun sanatçıları eski, hastalıklı bir lisan kullanarak hem Fransız edebiyatını hem de Fransız lisanını taklit etmiştir. Bu nedenle onları “dünküler” olarak adlandırmışlardır. Peki, bugünküler kimlerdir? Elbette Fecr-i Âti sanatçılarıdır. Yeni Lisan taraftarları onlar için şu sözleri söyler:

“Bunların yegâne meziyeti ‘dünküler’ namını verdikleri eski ‘Servet-i Fünun’ kümesinin mahiyetini, tamamiyle değilse bile, nispeten anlamış olmalarıdır. Fakat kendileri de henüz yeni bir şey yapmamışlar. (...) Dünküler en kullanılmayan kelimeleri eski kamus sahifeleri arasında bularak bir muvaffakiyet imiş gibi lisana katmaya çalışırlardı, ki bugünküler yalnız bu münasebetsizliği taklit etmediler” (GKD, 2014: 77).

Alıntılanan metinde de görüleceği gibi Fecr-i Âti için daha ihtiyatlı, suçlamaktan ziyade bir “değerlendirmede” bulunulmuştur. Fecr-i Âti sanatçıları ise Yeni Lisan hareketine, ilk elde, pek sıcak bakmamış, onu şiddetle eleştirmişlerdir. Bunlar arasında en dikkat çekici olanı ise Köprülüzade Mehmet Fuad’ın yazılarıdır. Millî edebiyat fikrinin yok edilmesinin elzem olduğuna inanan Köprülü, bu fikri savunanların “ırkların psikolojisini” yeterince anlayamadığını ileri sürmüştür. Yeni Lisan taraftarlarının Hippolyte Taine’in “ırk, coğrafya ve zaman” nazariyesinden etkilendiğini iddia eden Köprülü’ye göre millî edebiyat taraftarları bu nazariyenin geçerliliğini kaybettiğini kavrayamamışlardır (Köprülü, 2005: 29). Bu menfi görüşlerine rağmen Köprülü de Yeni Lisan hareketine katılmıştır. Yeni Lisan taraftarları, bugünkü olarak adlandırdığı bu grubun, çalışarak asırlardan beri bizi millî edebiyattan mahrum bırakan bu yapay lisanı terk edecekleri görüşündedirler. Zira yeni bir

lisanla terennüm olunan milli bir edebiyat onların sayesinde doğacaktır. Bütün bunlar, Yeni Lisan taraftarlarının hem arzuladıkları hem de karşı koyduğu dilin çerçevesini ve sanat anlayışını çizmek için yeterlidir. İmaj araştırmalarında önemli bir konuma sahip olan öteki kavramı ile birlikte bir kimliğin nasıl inşa edildiği ortadır. Ötekileştirilen grup ile aralarındaki fark, onların arzularını, bir anlamda kimliklerini temsil etmektedir.

3. Yeni Lisan Hareketinde Kimlik Meselesi

Kimlik kavramı, toplumsal dizge içinde bireyi diğerlerinden ayıran, paradoksal ve tanımlayıcı özellikler bütünüdür. Kimlik olgusu, sosyalleşme sürecinde karşılıklı ilişkilere bağlı olarak etkileşimler eşliğinde inşa edilir. “Kimlik sosyoloji, antropoloji ve psikolojiyi ilgilendiren çok disiplinli bir çalışma alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kimlik kavramı, birden çok disiplinin kesişme noktasında konumlandığından bu, kimliğin sosyal bilimlerinin karmaşık konuları arasında yer almasına neden olur” (Kınacı, 2016: 11-12). Bu nedenle de kavrama muhtelif perspektiflerden yaklaşmıştır. Bunlar *bireysel kimlik*, *kolektif kimlik*, *kültürel kimlik* ve *ideolojik kimlik* olarak çeşitlendirilebilir. Yeni Lisan hareketinin kimliğini açıklamak için de kültürel, hatta kolektif kimlik kavramlarına değinmek gerekir.

Nuri Bilgin, kolektif kimliği, sosyal kimliğin topluluklar düzeyindeki ifadesi olarak yorumlar ve dinsel, ulusal, etnik gibi kimlikleri de kolektif kimliğin bir parçası olarak görür (Bilgin, 2007: 13). Bu bağlamda kolektif kimliğin oluşmasında gruplar arasındaki ilişkinin önemi hayli fazladır. Çünkü grup üyeleri benzer bir felsefenin, yapının sonucu olarak ortak bir kimliğin parçası olurlar. Öte yandan bireyler arası farklılığın en önemli göstergelerinden birisi de kültürel kimliktir. Çünkü kültür, tıpkı kolektif kimlikte olduğu gibi, birey ya da grubu kendinden olmayanla farklılaştıran alışkanlıklar, davranışlar bütünüdür. “Kültürel kimlik olgusu üzerine iki temel görüş vardır. Bunlardan birincisine göre, kültürel kimlik ortak bir geçmişi olan, sabit ve değişmez bir olgudur. İkinci görüşe göre ise, kültürel kimliğin bir tarihi vardır ancak kültürel kimlik sabit ve değişmez değildir” (Kınacı, 2016: 14). Bu görüşe göre kültürel kimlik tarihsel oluşuna bağlı olarak sürekli değişen bir yapıdadır.

Yeni Lisan hareketinin kimliğine gelinecek olunursa, onların çizdiği imaj ve ötekileştirdiklerine karşı aldıkları tavır göz önüne alındığında milliyetçi bir kimliğe sahip oldukları, hatta II. Meşrutiyet’in kültür ayağını oluşturdukları söylenebilir. Bu bağlamda Ali Canip’in şu sözleri bu savın destekçisidir: “*Fakat yeni lisan Türkler için sade bir edebiyat meselesi değildir; o her şeyden evvel bir lisan, bir hayat meselesidir. Şüphesiz ki kılıç bir ihtilal yapar, o ihtilalin arkasından bir inkılap doğuran ancak 'kalem'dir*” (GKD, 2014: 106).

Alıntılanan metinden de anlaşılacağı gibi Yeni Lisan salt dil bahisli bir hareket değildir. Aynı zamanda devrin sosyolojik şartları altında kendi politik duruşu olan bir karşı çıkış hareketidir. Ömer Seyfettin, “Netice” başlıklı bölümde bunu açıkça ifade eder: “*Asrımız terakki asrı, mücadele ve rekabet*

asrıdır. Biz bir köşeye çekilip Nedim'in parlak fakat tabiata muhalif terkiplerini terennüm edersek mezarımızı kendi elimizle kazmış oluruz" (GKD, 2014: 81). Buradaki "biz" zamirinin karşılığı nedir? Yeni Lisancılar mı? Bu zamir ile kastedilen birkaç kişilik bir grup değil, büyük bir millettir. Bu millet de, elbette, Türk milletidir. Yine Ömer Seyfettin, "Ey Gençler" başlıklı bölümde şunları söyler: "Unutmayınız ki etrafımızda Bulgar, Sırp, Karadağ, Yunan hükümetleri ihtisar dakikalarımızı beklediklerini saklamıyorlar. (...) Onlarda şiddetli bir Türk düşmanlığı talim olunuyor ve bunu bütün dünya biliyor, gazeteler yazıyor" (GKD, 2014: 80). Hakan Sazyek de bu bölümleri Genç Kalemler'in politik duruşunun somutlaştığı görüşler olarak yorumlar. Dahası, Yeni Lisan hareketinin salt dil ve edebiyat hareketi olmadığını, aynı zamanda geri planında ideolojik bir niyet barındırdığını bu bölümlerden okunabileceğini vurgular (Sazyek, 2012: 124).

Bütün bunlar, Yeni Lisan hareketinin kimliğini ortaya koymaktadır. Onlar, etnik kimliği Türk olan bir grup sanatçı olarak, Türk milliyetçiliğini esas alan kültürel bir kimliğe sahiptirler. Bundandır ki, temelinde Türkcülüğün olduğu İttihat ve Terakki mensuplarının kültürel sahadaki izleri gibidirler. Hatta hareketin öncü isimlerinden Ziya Gökalp'ın İttihat ve Terakki ile bağlantısı olduğu bilinen bir gerçektir. Bu nedenle Yeni Lisan "yeni ve milli bir kimlik inşası ve Türk insanını yetiştirme, modernleştirme projesi" (Polat, 2011: 246). olarak da değerlendirilebilir. Bu projenin çıkış noktasının dil olması da gayet doğaldır. Zira Jusdanis'in de söylediği gibi, "bir milli bilinç yaratmanın en yerel aracı dildir" (Jusdanis, 1998: 69). Yeni Lisancılar dil temelli ortak bir kod ekseninde taraftarlarını oluşturmalarıyla sistemli bir hareket olarak edebiyat tarihimizde yer almışlardır.

Sonuç

Edebiyat metinlerinde imaj, öteki ve kimlik saptamasının yapılması yazınsal bir meselenin açığa kavuşturulması kadar tekyönlü bir işlem değildir. Aynı zamanda dönemin hâkim ruhunun yakalanmasını ve tarihsel şartların göz önüne alınmasını da sağlar. Bu noktada, Tanzimat dönemi ile başlayan dilde sadeleşme düşüncesinin Millî edebiyat döneminde daha da güçlenerek gündeme gelmesinde tarihsel koşulların büyük bir payı vardır. Çalışmaya bu perspektif ile bakılırsa aşağıdaki sonuçları elde etmek mümkündür:

*Genç Kalemler'*de yayımlanan Yeni Lisan makalesi imaj ve kimlik bağlamında okunduğunda, bir karşı çıkış hareketi olarak, milli duyuş tarzını ön plana çıkarttığı ve dolayısıyla milli bir kimliğe sahip olduğu görülmüştür. Ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu durum göz önüne alınırsa millî bir kimliğin oluşmasının gerekli olduğu görülecektir. Çünkü II. Meşrutiyet sonrası kümeleşmeye sebebiyet veren fikir hareketleri içerisinde İslamcılık Arap ihanetiyle sarsılırken Batıcılık bir sömürgecilik seviyesine yükselmiştir. Osmanlılık ise art arda isyan bayrağını çeken milletler ışığında ne denli geçersiz bir fikir hareketi olduğunu ispatlamıştır. Durum böyle olunca şartlar da Türkcülüğü en tutarlı, en güvenilir bir kutup yıldızı olarak dönemin

aydınlarına sunmuştur. İşte bu nedenle millî kimlik bir gereklilik halini almıştır. *Genç Kalemler*'de yayımlanan Yeni Lisan da bu düşüncenin temel hareketidir. Bu durumun bir kimlik ve imaj meselesi olarak somutlaştığının altı çizilmiştir.

Çalışmada ayrıca hareketin özellikle de Servet-i Fünun şairlerini ciddi bir şekilde öteki durumuna getirip bunun üzerinden kendi kimliklerini ispatladıkları da saptanmıştır. Bu davranışın altında yatan sebebin ise Servet-i Fünun sanatçılarının milliyetçiliğin en önemli anahtarlarından olan dil konusunda geride kalmaları ve Fransız edebiyatını örnek almalarının olduğu belirlenmiştir. Çünkü Türkçe, hareketin temel ülküsü konumundadır. Servet-i Fünun'da ise gerek estetik kaygılardan gerekse toplumsal sorunlardan kaynaklı olarak dil bahsinde oldukça kapalı ve ağır bir tercihte bulunmuşlardır.

Ayrıca, Yeni Lisan'ın yalnızca dil ve edebiyat hareketi olmadığı da görülmüştür. Onlar bir gelecek yaratma düşüncesindedirler. Zira Fecr-i Âti edebiyatının mensuplarına karşı takınılan ılımlı tavrın altında bir taraf yaratma düşüncesi ve onları inşa edilecek geleceğin savunucuları olarak görmeleri yatmaktadır. Bu noktada Yeni Lisan hareketinin yıkıcı değil de, belirli perspektifler ışığında, inşa eden bir yapıda olduğu söylenebilir. Dolayısıyla Yeni Lisan, dil temelli ülkü değeri özelinde Türkçü bir zihniyet oluşturmanın en önemli savunucusu olmuştur.

Manifesto niteliği taşıyan yazıda Yeni Lisan hareketinin dil ve edebiyat bağlamında bir yenilik ve modernleşme niteliği taşıdığı da elde edilen bulgular arasındadır. Onlar dilde sadeleşmeyi savunmuşlardır. Hatta temiz bir Türkçe ile -tıpkı Yahya Kemal'de olduğu gibi- aruzun kullanılabileceğini söylemişlerdir. Bu da onların dil konusundaki hassasiyetinin bir göstergesidir. Buna ek olarak, onların II. Meşrutiyet ile yaratılan siyasi ortamın kültürel takipçisi oldukları da belirtilmiştir.

Kaynakça

- Akyüz, Kenan. (2012), *Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*, İnkılap Kitapevi, İstanbul.
- Argunşah, Hülya. (2007), "Yeni Lisandan Yeni İnsana", *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000)*, (Editör Ramazan Korkmaz), Grafiker Yayınları, Ankara 2007, s. 199
- Bilgin, Nuri. (2007), *Kimlik İnşası*, Aşina Kitaplar, İzmir.
- Dayanç, Muharrem. (2012), "Millî Edebiyat Dönemi, Milliyetçi Edebiyat ve Millî Edebiyat Kavramı Üzerine Düşünceler" *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Haziran, 13(1), s. 91-103.
- Demirel, Serhat. (2018), "Genç Kalemler Dergisi Etrafında Süren Dil ve Edebiyat Tartışmaları", *Hece Öykü (Polemikler Özel Sayısı)*, s. 146-152.

- Duymaz, Recep. (2008), *Türk Edebiyat Tarihinde Milli Edebiyat Dönemi*, 3F Yayınları, İstanbul.
- Fazlıoğlu, Şükran. (2006), *Arap Romanında Türkler*, Küre Yayınları, İstanbul.
- Jusdanis, Gregory. (1998), *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür: Milli Edebiyatın İcat Edilişi*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Karabulut, Mustafa. (2011), "Yeni Lisan'ın Şiir Bildirgesi: 'Lisan' Şiiri", *Prof. Dr. Mine Mengi Adına Türkoloji Sempozyumu*, Çukurova Üniversitesi, s. 316-325, Adana.
- Kınacı, Cemile. (2016), *Kazak Edebiyatında İmaj ve Kimlik (1925-1991)*, Bengü Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Ramazan. (2008), *Aytmatov Anlatılarında Ötekileşme Sorunu ve Dönüş İzlekleri*, Grafiker Yayınları, Ankara.
- Köprülü, Mehmet Fuad. (2016), *Türk Edebiyatı Ders Notları*, Haz. Y. Kemal Taştan, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Ortaylı, İlber. (2018), *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Parlatır, İsmail-Çetin, Nurullah. (2014), *Genç Kalemler Dergisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Polat, Nazım Hikmet. (2011), "Yeni Lisan-Yeni İnsan", 100. Yılında Yeni Lisan Hareketi ve Milli Edebiyat Çalıştayı Bildirileri, *Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları*, s. 245-255, Ankara.
- Sazyek, Hakan. (2012), "Türk Edebiyatının İlk Avangart Hareketi: 'Yeni Lisan'" *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilgiler Dergisi*, S 24, s. 113-136.
- Şahin, Seval. (2011), "Edebiyatta Öteki ve Sevinç Çokum Örneği -Bizim Diyar, Hilâl Görününce, Ağustos Başağı ve Çırpıntılar Romanlarında Öteki-" *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, s. 153 170.
- Şengül, Abdullah. (2007), "Edebiyatta Ötekilik Meselesi ve Türk Edebiyatında Öteki", *Karadeniz Araştırmaları*, S 15, Güz 2007, s. 97-116.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi. (2012), *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyat Tarihi*, Haz. Abdullah Uçman, Dergâh Yayınları, İstanbul.